

מרריתא דאגמא יוצא בה ידי חובת מרור אף שאזוב עם שם לוי פסול

הגמרא במסכת סוכה (ג.) מביאה את מימרתו של רב חסדא בשם רבינא בר שילא: הני מרריתא דאגמא אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח. מיתביה אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלי ולא אזוב מדברי ולא אזוב רומי ולא כל אזוב שיש לו שם לוי.

על קושיא זו מביאה הגמרא שני יישובים. אביי אמר, כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאתה תורה והקפידה עליה בידוע שיש לו שם לוי, והני לא נשתנה שמיהו קודם מתן תורה כלל. דהיינו, שאין הקפדת התורה על אזוב שאין לו שם לוי, ואף אזוב שיש לו שם לוי יתכן והוא בכלל כוונת התורה, אלא שאם שם לוי זה כבר היה קודם מתן תורה, יש לנו ללמוד ממה שלא הזכירה התורה שם לוי זה שכוונתה שיקח דוקא דבר ללא שם לוי זה. משא"כ אם שם לוי זה נתווסף אחר מתן תורה אם כן כשאמרה תורה לקחת אזוב היה אף אזוב זה בכלל.

ורבא אמר, הני מרריתא סתמא שמיהו, והאי דקרי להו מרריתא דאגמא משום דמשתכח באגמא. היינו, שלדעת רבא יתכן ואכן כוונת התורה שצריך לקחת אזוב דוקא ללא שם לוי, אלא שמרריתא דאגמא אין זה שם לוי כי שמם הוא 'מרריתא' סתם, ותוספת הכינוי 'דאגמא' אינו אלא כינוי על שם מקום גידול המרריתא שגדלה באגם. וממילא אין זה תוספת בעיקר השם ולכן יוצא בהן ידי חובתו.

תמיהת רבי עקיבא איגר שמרור אינו שם עצם אלא על שם המרירות

ובחידושי רבי עקיבא איגר תמה תמיהה רבה, דבשלמא גבי אזוב כתוב בתורה 'אזוב' וממילא יש לנו לומר שהתורה הקפידה על אזוב דוקא ללא שם לוי. משא"כ גבי מרור הלא מבואר במשנה בפסחים (לט.) "ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, בחזרת, בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור" ועוד בגמרא שם כמה וכמה מיני ירקות שיוצא בהם ידי חובת מרור. וטעם הדבר כי לא הקפידה התורה על שם עצם 'מרור' דוקא אלא על ירק שיש בו מרירות, ו'מרור' הכתוב בקרא היינו דבר מר. ואם כן פשיטא שאף שיש לו שם לוי סוף סוף מר הוא ולא גרע מתמכא וחרחבינא. ובדו"ח מכת"י הניח קושיא זו בצ"ע גדול.

ובדרוש וחידוש הוסיף לציין לדברי התוספות לקמן (לג.) על המבואר בגמרא שם שהיה הו"א בגמרא לפסול הדס מצרי להושענא כיון שיש לו שם לוי, והקשו התוספות מה הס"ד לפסול והלא לא כתוב בתורה 'הדס' ואף הירדוף היה כשר לולי סברת דרכיה דרכי נועם (כמבואר שם לב:) [וההירדוף ראשי עליו חדין כמחטים. רש"י שם]. הרי שהקשו התוספות כעין קושיא זו, ותמה רעק"א מדוע לא הקדימו להקשות כן כבר בסוגייתנו.

קושיית התוספות שמא מרור היינו זית

ובגמרא בפסחים (לו.) תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו [בחייוב אכילת מצה] בביכורים, תלמוד לומר בכל מושבותיכם תאכלו מצות, מצה הנאכלת בכל מושבותיכם, יצאו בכורים שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר מצה ומרור, מה מרור שאינו ביכורים אף מצה שאינה ביכורים כו'.

והקשו התוספות (ד"ה מה) מהיכתי תיתי שמרור אינו ביכורים, שמא מרור היינו זית שהוא מר כדדרשינן (עירובין יח:): והנה עלה זית טרף בפיה, אמרה יונה היא מזונתי מרורים כזית בידך כו'. ע"ש מה שיישבו.

קושיית החתם סופר שזית לא עדיף ממרריתא דאגמא

והקשה החתם סופר מסוגייתנו, מה הוקשה לתוס' שמא מרור הוא זית, הלא אמרין שמרור שיש לו שם לוי אין יוצאין בו ידי חובתו ואפילו מרריתא דאגמא לולי דברי רבא שאף מרריתא דאגמא עיקר שמה מרור ולא קרינן ליה 'דאגמא' אלא משום שגדל באגם. ואם כן איך סלקא דעתך שייצא ידי חובתו בזית הלא לא נקרר מרור סתם, וצ"ע לכאורה ויש לדחוק, עכ"ד.

ולכאורה תמוה טובא מה העמיד דבריו על הצעת התוספות שאף זית יהיה בכלל מרור, שעה שמפורש במשנה כמה וכמה מינים שיוצא בהם ידי חובת מרור. ועל כרחק מבואר בדברי החתם סופר שסבירא ליה שכל אלו המינים השנויים במשנה קרויים גם 'מרור' סתם אלא שיש להם שם נוסף. ואולי 'מרור' הוא שם המין הכללי ו'תמכא', 'חרחבינא' וכו' הוא שם פרטי בתוך המין. ומכל מקום לגבי זית ודאי אי אפשר לומר שזית הוא פרט בתוך המין שנקרא 'מרור' אלא שכל מה שיש לומר הוא שהזית מר וגם אותו אפשר לכנות בשם 'מרור', ועל כך הקשה החתם סופר שמכל מקום לא עדיף ממרריתא דאגמא ואינו עדיף משם לוי דלא מהני.

דעת רבותינו בעלי התוספות שאזוב כתיב מלא ולכך פסול עם שם לוי

ובעיקר דון הגמרא ללמוד פסול ב'מרריתא דאגמא' מפסול אזוב שיש לו שם לוי, יש להעיר לפי מה שכתבו בפירוש רבותינו בעלי התוספות על התורה ש"אזוב" כתיב מלא להורות שיקח אזוב דוקא ולא אזוב שיש לו שם לוי. ואם כן מה שייך להקשות מכאן על דין מרור שלא כתיב ביה כלל ייתור להורות דבעינן מרור דוקא ללא שם כינוי.

ובספר כסא רחמים הקשה כעין זה מה קושיית הגמרא שנפסול מרור שיש לו שם לוי כדן אזוב שיש לו שם לוי הפסול, והלא שאני מרור דכתיב ביה 'מרורים' לשון רבים לאתווי אפילו יש לו שם לוי. וכוונתו לדברי הגמרא בפסחים (לט.) א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד [חד מינא הוא מהנך ירקות ולא כל הני. רש"י], והשיב לו על כך: 'מרורים' כתיב. שוב הקשה לו: ואימא מרורים תרי, והשיב: דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה, ע"כ. וכיון שהתרבו מינים הרבה היינו אף אם יש לו שם לוי ואם כן תמוה מה מקשה הגמרא שיפסל מרור שיש לו שם לוי כדן אזוב שיש לו שם לוי.

ובמוסגר כתב שם: א.ה. ולעד"ן דסבירא ליה להש"ס דמרורים דקאמר לשון רבים לאתווי כמה מיני מרור כמו שנזכרו בפסחים, חזרת ועולשין ותמכא וחרחבינא, ולא לאתווי שם לוי, ע"כ. דהיינו, שאכן מרורים בא להוסיף מינים נוספים, אך מכל מקום כל שיש לו שם לוי הרי הוא פסול.

מרור

עם שם

לוי

יום שלישי יא אב

סוכה דף יג

הצרכות

חידושי היומי

A8843414@gmail.com

ולכאורה לפי זה מיושבת נמי קושיית רבי עקיבא איגר כי אין להוכיח מהכשר ה'תמכא' וה'חרחבינא' וכיו"ב לדין 'מרריתא דאגמא', כי היא גרועה טפי באשר יש לה שם לוי משא"כ לאלו המינים שאף שאינם 'מרור' יתרבו מהאדכתיב 'מרורים' לשון רבים. אמנם רעק"א לא העמיד את קושייתו רק על דין המשנה המכשיר אלו המינים לקיום מצוות מרור. אלא הוסיף בה דברים שהטעם להכשירם הוא ש'מרור' אינו שם עצם אלא כינוי מחמת מרירותו ואם כן עדיין הקושיא במקומה עומדת, שבודאי אף מרריתא דאגמא סוף סוף מרה היא ולא גרע משאר המינים.

דקדוק לשון רש"י והסוגיא דפסחים ששם מרור נגזר ממרירות הירק

ובאמת כן מדוקדק מדברי רש"י בפסחים שם: "ואימא מרור חד מינא הוא מהנך ירקות, ולא כל הני אלא מר שבכולן", הרי שעד כמה שהיה כתוב 'מרור', לא היינו מפרשים כוונת הפסוק לשם עצם 'מרור' ושוב אנו מרבים מלשון רבים אף אלו המינים שאינם מרור. אלא שאם היה כתוב 'מרור' סתם היינו מפרשים שהוא לשון מרירות והיינו מעמידים שכוונת התורה למין המר ביותר, וקמ"ל לשון רבים שכל מינים מרים בכלל, והיינו להדיא כדברי רעק"א שעיקר דין התורה שיהיה מר ואין זה שם עצם.

וכך מבואר גם מהכלל המובא בגמרא שם: אמר רבי יוחנן מדברי כולן נלמד ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין, הרי שעיקר דין התורה הוא על 'ירק מר' ואותו מכנה התורה בשם 'מרור'.

תמיהת המגן אברהם על פסק הרמ"א שיכול ליקח כל ירק מר

והרש"ש ציין לקושיית רבי עקיבא איגר וכתב: ולפלא שנעלם מכבוד תורתו המגן אברהם סימן תע"ג ס"ק ט"ו בסופו.

וכוונתו, דהנה בשו"ע (או"ח סימן תע"ג ס"ה) הביא דין המשנה אלו ירקות שיוצא בהן ידי חובת מרור, וכתב הרמ"א מהאגור: ואם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר. וכתב המג"א שהש"ך כתב שבגמרא מוכח שאינו יוצא אלא במינים השנויים במשנה, ומה שכתב האגור שיקח לענה, אינו מחמת שהוא סובר שכל מין מר מהני, אלא שס"ל שמרור השנוי במשנה הוא לענה, אבל שאר ירק מר יאכל בלא ברכה, והניח דברי הרמ"א בצ"ע. והמג"א הסכים על ביאור הש"ך בדעת האגור.

דעת רש"י בחומש שכל עשר מר נקרא מרור וביאור המג"א בדבריו

ושוב הביא המג"א מה שכתוב במנהגי מהרא"ק מהתשב"ץ שאם אין לו המינים המנויים במשנה יקח שאר דבר מר, וביאר המגן אברהם דהוא ס"ל, וכן דעת הרמ"א, שמרור הכתוב במשנה כולל כל הירקות המרים. והוסיף שכן גם דעת רש"י בחומש (שמות יב ח) שפירש שכל עשב מר נקרא מרור. אך העיר המג"א שבגמרא לא משמע כן, וציין גם לדברי הגמרא בסוגייתנו שאפילו מרריתא דאגמא אין יוצאין מפני שיש לו שם לוי דצריך שיהיה שמו מרור בלא שם לוי [היינו לולי יישוב הגמרא]. ואם כן מוכח ש'מרור' הוא שם עצם דווקא ואין כל עשב מר בכלל מרור.

ובביאור דעת רש"י כתב המגן אברהם שאפשר שאף הוא סבירא ליה כן, ומה שכתב שכל עשב מר קרוי מרור, היינו שהתורה כינתה כל העשבים המרים בשם זה, אבל על כל פנים בעיני שבשעת מתן תורה יהיה שמו מרור. וכל מין שבשעת מתן תורה לא היה שמו מרור אינו בכלל מרור ואין יוצאים בו ידי חובת מרור. והסיק שאכן אין לברך על שאר מינים שאינם שנויים במשנה וכדברי הש"ך.

ועל זה העיר הרש"ש שנעלמו דברי המגן אברהם מרבי עקיבא איגר, שהרי להדיא עמד המגן אברהם על תמיהת רע"א והוכיח מכך זה שאכן 'מרור' אינו כינוי למרירות בעלמא אלא הוא שם עצם, ורק מינים שבשעת מתן תורה היה שם 'מרור' אדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח.

מחלוקת הראשונים עם 'מרור' השנוי במשנה הוא שם כללי או מין פרטי

בספר משנת יעבץ (חלק המועדים סימן יז) העמיד דבר זה במחלוקת הראשונים. דהנה במשנה בפסחים שם שנינו בכלל המינים שיוצא בהם ידי חובת מרור: בחזרת, בתמכא ובחרחבינא ובעולשין ובמרור. ומהו מין מרור זה השנוי באחרונה, כתב המאירי: ובמרור, ר"ל כלל כל העשבים המרים. וגדולי המחברים פירשו בפירושי המשנה (הרמב"ם בפי"המ"ש) מין כוסברתא שהוא מר ביותר. הרי שהמאירי מפרש כדעת התשב"ץ ששם מרור הכתוב במשנה כולל כל הירקות המרים. ואילו לדעת הרמב"ם בפירוש המשנה היינו מין מרור מיוחד שהוא ירק מר ביותר.

וכך גם מבואר בריטב"א שם: פירש הרא"ה ז"ל כי לשון כלל הוא, כלומר ובמרורים כיוצא באלו שראויים לאכילה קצת, לאפוקי דברים המרים לגמרי דלא חזי לאכילה ולא לשום ברכה. והר"ט ז"ל כתב דבגמרא משמע דמרור שם פרטי הוא, וכתב שהוא מין חזרת, ע"כ. הרי שלדעת הרא"ה, המאירי והתשב"ץ מה ששנו במשנה 'מרור' היינו שם כולל לכל העשבים המרים, ולדעת הרמב"ם והר"ט הוא מין פרטי, מר ביותר.

ואם כן נמצא שעכ"פ לדעת הראשונים המפרשים ש'מרור' הוא שם כללי, הרא"ה, המאירי והתשב"ץ, ועל כרחך שפירשו הוא ש'מרור' שכתבה תורה היינו מרירות ולא שם עצם, קשה ביותר קושיית רבי עקיבא איגר. ומה שציין הרש"ש לדברי המג"א היינו רק לשיטת הרמב"ם והריטב"א שמרור הוא מין מיוחד ואם כן שפיר יש לומר שדווקא מינים אלו היה שם מרור בזמן מתן תורה ובשאר המינים אינו יוצא ידי חובתו.

יישוב המאירי שנדון הגמרא בסוגייתנו לגבי דין 'מצוה בחזרת'

אמנם המאירי גופיה עמד על קושיה זו בסוגייתנו וכתב: הני מרריתא דאגמא אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו', חזרת המצויה באגם הרי הוא בכלל חזרת לצאת בה ידי חובתו בפסח. ולא סוף דבר לצאת, שהרי בכל עשב מר יוצאין ידי חובת מרור. אלא שממה שאמרו (פסחים שם) מצוה בחזרת - שיש להעדיף את החזרת על פני שאר המינים, מהטעמים המפורטים שם בגמרא, אף זו בכלל חזרת לקיים בה מצות חזרת.

וביאר במשנת יעבץ שהמאירי לשיטתו שס"ל דמרור כולל כל העשבים המרים, ולכן הוקשה לו כקושיית המגן אברהם ורעק"א דמרריתא דאגמא אף שיש לה שם לוי לא גרע מ'תמכא' ו'חרחבינא', ועל כך ביאר שהרבותא היא שאינו רק יוצא ידי חובת מרור, אלא אף מקיים ההידור ד"מצוה בחזרת".